

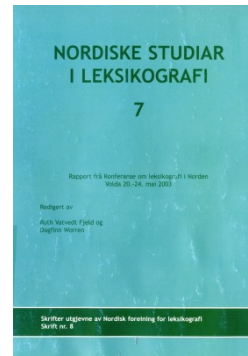
NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel: Noen sentrale egenskaper ved deverbale nominaliseringer i norsk bokmål

Forfatter: Øivin Andersen

Kilde: Nordiske Studiar i Leksikografi 7, 2005, s. 16-28
Rapport frå Konferanse om leksikografi i Norden, Volda 20.-24. maj 2003

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive>

© Nordisk forening for leksikografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Øivin Andersen

Noen sentrale egenskaper ved deverbale nominaliseringer i norsk bokmål

In this article some basic properties of deverbal nouns of the type *arkitektens tegning av plattformen* (the architect's drawing of the platform) are described. The question of presence of argument structure generally assumed for these types of nouns is discussed, especially in the context of *-ing* nominals and root nominals. Data clearly shows that both these morphological types do have argument structure in Norwegian. It is also demonstrated that root nominals is a heterogeneous type as far as the question of argument structure and consequently the use of prepositions in the postnominal phrase are concerned. The use of these prepositions is shown to correspond to the aspectual distinction between perfective and imperfective aspect in the head deverbal noun.

1 Innledning

Nominalisering har i lang tid vært et mye omtalt fenomen både innen teoretisk lingvistikk og i den praktisk orienterte språkbruksdebatten. Allmennlingvistikk har vært opptatt av emnet siden Lees og Vendlers klassiske arbeider på 60-tallet (Vendler 1967, 1968) og Chomskys behandling av emnet på begynnelsen av 70-tallet (Chomsky 1970). Diskusjonen har dreiet seg om hvorvidt nominalisering er et syntaktisk generaliserbart fenomen eller om det er av rent leksikalsk art. Jane Grimshaws MIT-avhandling fra 1990 satte ytterligere fart i diskusjonen (Grimshaw 1990). Hun konsentrerte seg om deverbale nominaliseringer (substantiver som er avledet fra verb) og påsto at visse morfologiske typer av disse hadde argumentstruktur, og at tilstedeværelse av argumentstruktur korrelerte med det korresponderende verbets grunnleggende semantikk. Noen deverbale nominaliseringer ble påvist å ha en innebygget tvetydighet som var karakteristisk for hele typer av nominaliseringer, og kunne dermed karakteriseres som systematisk polysemi i Pustejowskys forstand (Pustejowsky 1998:31ff). Jeg skal forklare disse fenomenene nærmere etter hvert.

Grimshaws data var hentet fra engelsk, men deres relevans for andre språk ble fort åpenbar. Alexiadous arbeid om gresk er et godt eksempel (Alexiadou 2001). Samtidig har det vist seg at ulike språk på en eller annen måte oppviser denne systematiske polysemien, men at den fordeler seg ulikt med hensyn til ulike morfologiske typer i forskjellige språk. Det er derfor økende forståelse for at språkspesifikke studier av ulike morfosyntaktiske aspekter av dette fenomenet ikke bare vil øke vår forståelse og vårt presisjonsnivå når det gjelder beskrivelser av enkeltspråks grammatikker, men også øke vår forståelse av naturlige menneskelige språk generelt. Et interessant aspekt ved fenomenet er at det har relevans for leksikalske studier i forskjellige språk, samtidig som det klart synes å ha mer systematiske, grammatiske egenskaper. Fenomenet er som kjent svært frekvent i mange typer tekster, både avistekster som vi leser hver eneste dag, og i særlig grad i fagtekster av ulike slag.

De data som denne artikkelen bygger på, er av 3 ulike slag: Det viktigste grunnlaget er hentet fra bokmålsdelen av Oslo-korpuset av taggedede norske tekster utviklet på Tekstlaboratoriet ved Det historisk-filosofisk fakultet, Universitetet i Oslo (ca 18,3 millioner ord). I tillegg er data også hentet fra et lite norsk teknisk korpus bestående av 60 xml-taggede tekster fra Aksis-senteret ved Universitetet i Bergen. Data er også hentet fra NOT (Norsk terminologisk database) også ved Aksis-senteret. Den andre kilden er eksempler fra andre forfattere som har diskutert deverbale nominaliseringer i ulike kontekster. Jeg har dessuten tilføyd egne eksempler hvor det ikke har vært mulig å få frem dette gjennom korpusdata direkte for å illustrere spesielle egenskaper ved deverbale nominaler.

2 Sentrale egenskaper ved deverbale nominaliseringer

Deverbale nominaler deler egenskaper både med verber og med substantiver og kan plasseres på ulike steder mellom dem. Noen typer ligger nærmere verbene mens andre typer ligger nærmere substantivene. For å kunne identifisere dem nærmere kan vi ta utgangspunkt i de typiske egenskapene ved substantiver og verber og på bakgrunn av det undersøke hvilke egenskaper de ulike deverbale nominaltypene har. Noen av de relevante egenskapene er listet opp i figur 1 nedenfor (hentet fra Hopper et al 1985):

Disse egenskapene vil bli kommentert og utdypet etter hvert. Norsk bokmål har en rekke ulike morfologiske deverbale avledningstyper. En oversikt fins i Faarlund et al (1997:97ff). I denne sammenhengen har jeg konsentrert meg om de to mest produktive: de som har suffikset *-ing* (*baking* av *bake*) og rotnominaliseringer *drap* av *drepe*). Mitt mål i denne artikkelen er å påvise at visse typer nominaliseringer i norsk bokmål har argumentstruktur. En sentral hypotese er at det er en sammenheng mellom produktivitet og tilstedeværelse av argumentstruktur. Hvis korrespondansen mellom et deverbalt nominal og dets tilsvarende verb er regelmessig og forutsigbar, er det grunn til å anta at de mest produktive nominaliseringene har argumentstruktur, fordi argumentstrukturoverføring er en form for regelmessighet som tyder på at deverbale nominalisering er noe mer enn et idiosynkratisk leksikalsk fenomen.

3 De tre syntaktiske nivåene

Argumentstrukturledd har sitt utgangspunkt i verbet og kan overføres til deverbale nominalfraser, og de kan til og med inkorporeres i ord som første ledd i sammensetninger:

1. setning S (NP VP NP) Arkitekten tegnet huset.
2. frase (NP) Arkitektens tegning av huset
3. ord (N) hustegning

1.-3. kan fremstilles som pakkingsnivåer, en metafor som stammer tilbake til Vendlers klassiske arbeider (1967), men er også brukt av andre som for eksempel Halliday et al (1993). Pakking betyr at man kan se på nivåene som innpakking og utpakking av for eksempel gaver. Jo mer man pakker dem inn, desto vanskeligere blir det å se hva som er inne i pakkene. Hvis man pakker dem inn i tynt papir, kan man skimte hva de inneholder.

Overført til de syntaktiske nivåene kan man si at nivå 1, setningsnivået, er det mest utpakk-

substantiver	verber
spesifikk referanse	beskrivende/ikke-refererende
gjenstandsrefererende	hendelsesbeskrivende
tellbarhet/pluralisering	ikke-tellbarhet
+ determinativer	- determinativer
statisk betydning	dynamisk betydning
rolledeltakere i hendelser	transitivitet
argument for verb	agentivitet/handling
subjekt og direkte objekt	uttrykker tempus uttrykker aspekt predikat
kjerne i NPer	kjerne i VPer
gitt/kjent informasjon	ny informasjon
tema	rema
ingen argumentstruktur	argumentstruktur

Fig. 1.

ede og eksplisitte nivået. Her er verbets argumenter tydelig kodet som subjekt og direkte objekt gjennom sin ordstilling og gjennom verbets semantiske seleksjon. Ved nivå 2 er setningen omformet til en deverbale nominaliseringsfrase hvor argumentene subjekt og direkte objekt er realisert som et foranstilt possessivledd og som et etterstilt preposisjonsuttrykk. Ved nivå 3 er det direkte objektet pakket inn i det deverbale kjerneleddet som ett ord og utgjør første leddet i en sammensetning. I det følgende vil forholdet mellom nivå 1 og nivå 2 bli drøftet nærmere.

4 Substantivtyper

Figur 2 viser en taksonomi over de relevante egenskapene ved substantiver som vil bli behandlet i det følgende.

Substantiver kan være både gjenstandsdenoterende (som er typisk for substantiver) og hendelsesdenoterende (som er mer typisk for verber). De ikke-deverbale hendelsesdenoterende substantivene har en innebygget systematisk polysemi mellom en gjenstandsreferanse og en hendelsesreferanse:

4. *Vi glemmer aldri Vietnam.* (hendelse)
5. *Vi snakkes til lunsj.* (hendelse)
6. *Lunsjen bestod av brød, pålegg og kaffe.* (gjenstand)

I 4 har stedsnavnet *Vietnam* klart hendelsesreferanse, og *lunsj* har hendelsesreferanse i 5 til forskjell fra gjenstandsreferansen i 6.

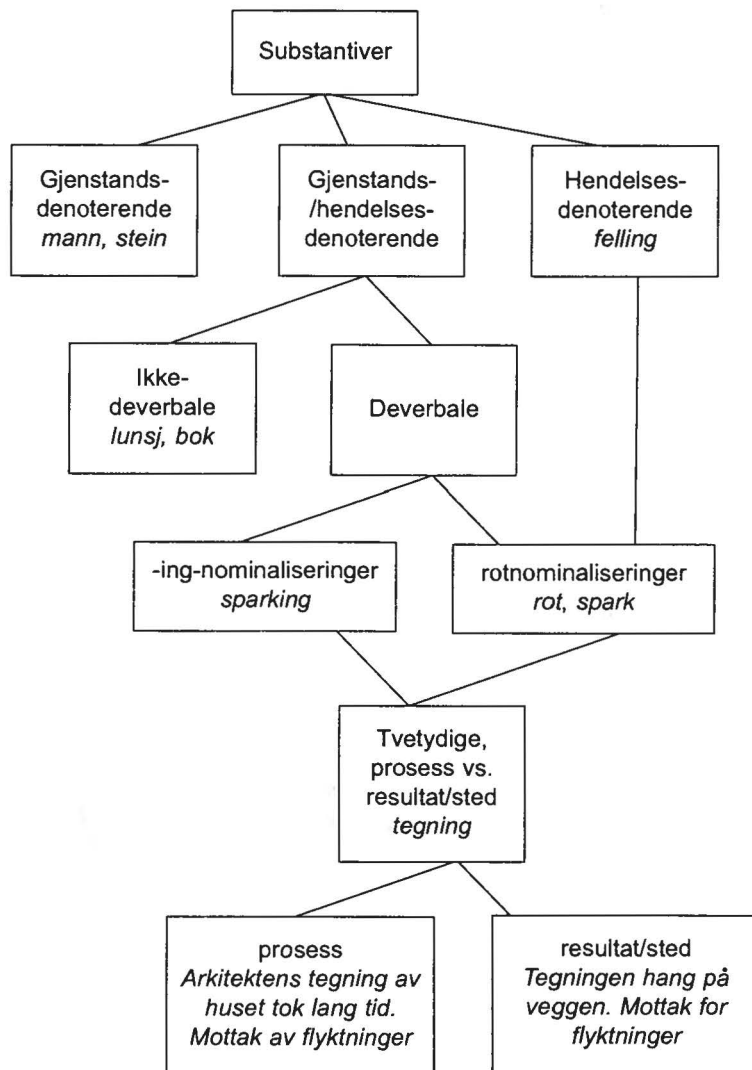

Fig. 2.

5 Systematisk polysemi

Som det fremgår av listen i figur 1 ovenfor er det typisk for verber å ha argumenstruktur til forskjell fra substantiver. Oversikten i figur 2 viser at noen nominaliseringer har en innebygget tvetydighet hvor et nominal med prosessbetydning ser ut til å knytte til seg argumenter, i motsetning til resultatbetydningen av det samme nominalet. Dette fenomenet kalles systematisk (eller komplementær) polysemi (Pustejovsky 1998:31 ff). En grunnleggende egenskap ved systematisk polysemi er at tvetydigheten ikke er begrenset til enkeltstående, isolerte leksemer men gjelder en hel klasse av leksemer, i dette tilfelle deverbale nominaliseringer.

Vår utgangshypotese er at tilstedeværelse av argumentstruktur korresponderer med en systematisk og generaliserbar polysemi ved nominalets leksikalske betydning. Spørsmålet som da melder seg, er om det er mulig å påvise dette.

6 Argumentstruktur og «obligatoriske» rolledeltakere

I tradisjonell argumentstrukturteori antar man at ekte argumenter er obligatoriske deltakere i en hendelsesbeskrivelse. Det betyr at de må realiseres. I generativ lingvistik er det allment akseptert at substantiver skiller seg fra verber ved at substantiver ikke er i stand til å tildele kasus. Mange hevder at substantiver kun opsjonelt tar argumenter. Grimshaw hevder at visse typer deverbale nominaliseringer tar obligatoriske argumenter, mens andre typer ikke gjør det. Hun påstår at de verbale substantivene som denoterer såkalt komplekse hendelser, har argumentstruktur, mens de som denoterer enkle hendelser, ikke har det. Det går imidlertid ikke klart frem hva Grimshaw legger i disse begrepene, og det har i bare helt spesielle tilfeller lyktes meg å finne tilsvarende fenomener for norsk bokmål. Dette kommer vi tilbake til.

Chomsky (1970) påviste at verber og substantiver deler visse komplementtakende egenskaper:

- 7a. *The enemy destroyed the city.*
- 7b. *The enemy's destruction of the city*

De typer elementer som kan følge etter et verb, korresponderer med de typene som kan følge etter et deverbalt substantiv. Men substantiver kan ikke ta «nakne» NPer verken i norsk eller i engelsk, i motsetning til de engelske gerundivkonstruksjonene og de danske såkalte kentaurnominaliseringene:

- 8. *Peter's changing the rules lead to a disaster.*
- 9. *Denne læsen aviser/Rektors holden de arme lærere hen med snak.* (Hansen et al 1994:60)

Disse konstruksjonene er svært produktive i de to språkene. Gerundivkonstruksjonene er fremmed for norsk, og de danske kentaurnominaliseringene er praktisk talt forsvunnet fra norsk bokmål.

Det er to hovedforskjeller på argumenter i setninger og argumenter i nominalfraser:

For det første: Subjektet i setninger med tempusbøyd verb er obligatorisk (i norsk og engelsk), mens subjektet i deverbale nominaliseringer er «strengt opsjonelt». Dette skyldes ifølge Grimshaw en forskjell ved argumentstrukturen ved verber og ved substantiver. For det andre: Ved ikke-subjektargumenter synes det som om verbargumentene er obligatoriske, mens argumentene assosiert med deverbale substantiver er ikke-obligatoriske:

- 10a. **The doctor examined.*
- 10b. *The doctor's examination (of the patient) was successful.*
- 10c. **They attempted.*
- 10d. *Their attempt (to reach the top) was successful.*

Her synes det som om deverbale substantiver ikke har obligatoriske argumenter, men dette skyldes i følge Grimshaw en systematisk ambiguitet i det deverbale nominalsyste­met.

Til tross for Grimshaws kriterier er det vanskelig å trekke en klar grense mellom obligatoriske og valgfrie argumenter. Pustejowsky skiller mellom «true arguments», som er obligatoriske, «default arguments» som ikke trenger å realiseres og «shadow arguments» som kun realiseres under visse leksikalske betingelser (op.cit.:63ff):

11a. *Per spiser (*?mat).*

11b. *Per spiser vegetarmat/sunn mat etc.*

Skyggeargumenter (som i 11a) vil vanligvis ikke realiseres av informasjonsstrukturelle grunner: Det er forutsigbart at det vi spiser er mat; det ligger nærmest i semantikken til verbet *spise*. Derimot vil argumentet måtte realiseres (eller tilfredsstilles) hvis det er et hyponym til *mat*, som i 11b. Hyponymet er mer spesifikt og dermed informativt, det vil si at det har et semantisk bidrag å gi til fortolkningen av verbalfrasens semantikk.

Mer generelt: Hvis verbet er konseptuelt kjent, vil en referanse til hendelsestypen som det deverbale nominalet denoterer, være kjent i sin helhet. Det vil si at en kompleks (flerhodet) hendelsestype (realisert som for eksempel durative overgangsverb, kalt accomplishments, for eksempel *bygge*, og perfekte overgangsverb, kalt achievements, for eksempel *treffe* hos Vendler (1967:102ff)) vil være kjent informasjon i konteksten. Dette vil også inkludere de assosierte argumenttypene som deltar i hendelsen. Det er derfor ut fra et informasjonsstrukturelt synspunkt ingen grunn til å anta at argumentene i slike strukturer må realiseres tekstuel. Det er større sjanse for argumentstrukturrealisering når den deverbale nominaliseringen introduseres i tekst, enn når den refereres til for andre gang. Fordi grenseoppgangen mellom de ulike typene argumenter er vanskelig å trekke, vil kriteriet om obligatorisk realisering ikke ha noen sentral plass i min behandling av dette emnet.

7 Tilstedeværelse vs fravær av argumentstruktur

Hvis prosessuelle deverbale substantiver har en argumentstruktur som korresponderer med de tilsvarende verbenes argumentstruktur, så må disse strukturene **tilfredsstilles**. For å kunne påvise dette bruker Grimshaw en rekke disambigueringsteknikker. Først undersøker hun hvordan **entydige** substantiver oppfører seg syntaktisk. For eksempel har *felling* kun prosesslesning (til forskjell fra *tegning*, som er tvetydig, jf. figur 2 ovenfor):

12. *fellingen av trærne*

Her mener Grimshaw at argumentet *av trærne* er like obligatorisk som *trær* i *å felle trær* ved verbet.

Grimshaw bruker seks disambigueringskriterier for å skille mellom argumenttakende og ikke-argumenttakende substantiver. I denne sammenhengen skal jeg kommentere to av dem: tolkning av foranstilt possessivledd og kombineringskriterier med determinativer.

Når det gjelder det foranstilte possessivleddet vil skillet mellom prosess og resultatlesing av nominalene påvirke tolkningen på frasenivå:

13a. *Arkitekten tegner*

13b. *Arkitektens tegning*

Ifølge Anderson (1984) er foranstilte genitiver/possessiver av to typer: ved konkrete substantiver kan de kun opptre som modifikatorer (dvs. ikke-argumenter) mens ved abstrakte substantiver kan de enten opptre som avledede subjekter (dvs. argumenter) eller som modifikatorer.

Hvis *tegning* har prosesslesning (det å tegne), vil possessivleddet (*arkitektens*) ha den

samme lesning som subjektet for det korresponderende leddet. Verbet *tegne* er agentivt, og dermed skal også det avledede subjektet ha agentiv lesning. Hvis *tegning* har resultatbetydning, vil possessivleddet ha en vagere tilhørighetsbetydning (en tegning som på en eller annen måte er assosiert med arkitekten). I så fall er possessivleddet en modifikator for det deverbale nominalet og ikke et avledet argument. En agentiv lesning av possessivleddet tyder altså på at det er overført fra verbets agentive subjekt ved argumentstrukturoverføring.

Det er likevel et stort problem med anvendelsen av dette kriteriet. La oss illustrere med et par eksempler:

14a. *Arkitektens bok*

Her virker det umiddelbart som om uttrykket betyr «den boken som er assosiert med arkitekten», og at *arkitekten* dermed får modifikatorlesning. Men uttrykket kan også tolkes som «den boken som arkitekten har skrevet» altså en agentiv lesning, jf

14b. *Ibsens bok om Peer Gynt*

Problemet er her at *bok* ikke er et deverbalt substantiv og forventes dermed ikke å dele ut argumentstruktur til sine assosierte ledd. Hvor kommer da den agentive lesningen fra? Hvor er det kjerneleddet som deler ut en agentiv deltagerrolle for possessivleddet, hvis ikke kjernen *bok* gjør det?

For å finne svar på det må vi gå til Pustejowskys generative leksikonteori. Hos Pustejowsky er argumentstruktur kun ett av flere lag i leksemets denotasjon. Et annet lag kalles kvaliastruktur. Ifølge Pustejowsky har alle artefakter, dvs. alle ting som er resultat av en menneskeskapt produksjon, en agentiv kvaliarolle (i motsetning til naturlige typer som *stein*, *potet* etc. som er ikke-agentive og som kan betegne tilstandsforandringer). Siden *bok* er et artefakt, vil den agentive tolkningen av possessivleddet i 14a og 14b ovenfor skyldes den agentive kvaliarollen. Dette tyder på at agentiv lesning av de foranstilte possessivleddene har to kilder: argumentstrukturoverføring fra det korresponderende verbet (som i prosesslesingen av 13b) og aktivering av kontekstuellet betinget agentiv kvaliastruktur (som i den agentive lesingen i 14a og 14b).

I tekniske tekster refererer svært mange deverbale nominaliseringer nettopp til menneskeskapte prosesser hvor resultatet er et artefakt, som for eksempel *tegning*. Dermed vil resultatlesingen av *tegning* også ha en agentiv lesning, som ikke er overført fra argumentstruktur men fra kvaliastruktur. Dermed blir Grimshaws argumentstrukturkriterium for det foranstilte possessivleddet blir vanskelig å anvende.

Skillet mellom argumenttakende deverbale nominaliseringer og andre nominaler samsvarer med et sett av forskjeller i determinativsystemet. Den ubestemte artikkelen og tallordet *en* opptrer kun med resultatnominaler; det samme gjelder for demonstrativet *den*. Bestemt artikkel forekommer med begge typene. Dette gjelder både -ing-nominaliseringer og rotnominaliseringer.

15. *De hengte opp en vask/den vasken.* (resultat)
16. *De hengte opp en tegning/den tegningen.* (resultat)
17. *Vask av klær på helligdager er forbudt.* (prosess)
18. **En vask av klær/*Den vasken av klær på helligdager er forbudt.* (prosess)

Dette synes å henge sammen med det faktum at prosesssubstantiver ikke kan opptre i flertall.

19. **Vaskene av klær tok lang tid.* (prosess)
 20. *Vaskene henger på snorene i alle hagene.* (resultat)

Prosesssubstantiver som kjerne i nominalfraser synes å opptre som et **ikke-tellbart** substantiv, og tillater ikke determinativer. Som vi ser av figur 1 ovenfor, er pluralisering og opp-treden sammen med determinativer typisk nominale egenskaper ved gjenstandsdenoterende substantiver. Dermed kan vi si at resultatsubstantivene med sin statiske betydning er en undergruppe av de gjenstandsdenoterende substantivene og ligger nærmere de prototypiske substantivene enn prosesssubstantivene, som med sin dynamiske betydning og sine egne argumenter ligger nærmere de prototypiske verbene.

8 Etterstilte preposisjonsuttrykk

Grimshaws analyse for engelsk viser at rotsubstantiver aldri har argumentstruktur. Dette vises ved preposisjonsbruken i markeringen av det korresponderende verbets direkte objekt. Dette synes å stemme i noen tilfeller for norsk:

21. *dreping av mennesker*
 22. *drap på/*av mennesker*

I Bokmålsordboka står preposisjonen *av* oppført med hele 15 betydninger, men den relevante bruken av preposisjonen som markør for det avledede direkte objektet i argumentstruk-turoverføring (som i 21) er ikke nevnt.

Norsk referansegrammatikk derimot har omtale av «preposisjoner uten leksikalsk innhold» (Faarlund 1997:446ff). Det er typisk for preposisjoner uten leksikalsk innhold at de har fått spesialiserte grammatiske oppgaver som medfører at deres leksikalske innhold er blitt avsvakket. Som kjent uttrykker preposisjonen *av* en agensrolle som synes å være avledet fra et korresponderende verbs subjekt:

23. *Orkesteret spilte under ledelse av sin faste dirigent.* (Faarlund et al 1997)

Både ved passiv og ved deverbale nominalisering uttrykkes det agentive subjekt som kjent i form av et *av*-ledd:

- 24a. *Firmaet eies av en trønder.* (Faarlund et al 1997)
 24b. *gjennomstrømning av luft i motorrommet* (Norsk teknisk korpus)
 24c. *påvirkning av ytre, mekaniske krefter* (Norsk teknisk korpus)

Dermed skiller norsk seg fra engelsk ved at vi bruker den samme preposisjonen som grammatisk markør både ved det avledede subjektet og det avledede objektet ved deverbale nominaliseringer. Engelsk skiller mellom *by* (for subjektet) og *of* (for objektet). I visse tilfeller kan denne underdeterminasjonen lede til syntaktisk tvetydighet på norsk. I 24d står *av hans bolig* som avledet direkte objekt til *ransaking*, mens *av politiet* i 24e er det agentive leddet som står til passivverbet *foretas*:

- 24d. ..., *kan det foretas ransaking av hans bolig*. (lovtekster, januar 1981, Oslo-korpuset)
jf
24e. ..., *kan det foretas ransaking av politiet*.

Norsk referansegrammatikk gir inntrykk av at avledninger med *-ing* og *-else* bruker preposisjonen *av* i forbindelse med overførte direkte objekter, mens verbalsubstantiver som er avledet på andre måter, blant andre rotnominaliseringer, bruker andre preposisjoner (op.cit.:447), jf. eksempel 21 og 22 ovenfor. I så fall vil norsk stemme overens med engelsk på dette punktet.

Dette tyder på at preposisjonen *av* er en grammatisk markør som markerer det direkte objektet som er tilknyttet et deverbalt substantiv. Siden preposisjonen *av* er svært polysem, er det vanskelig å skille denne grammatikalske funksjonen fra de leksikalske funksjonene. En viktig egenskap ved leksikalske funksjoner av preposisjoner er at de kan delta i det Pustejowsky kaller ko-komposisjon:

- 25a. *Katten spiser fisken* (telisk, avsluttet).
25b. *Katten spiser av fisken* (atelisk, uavsluttet).
25c. *Katten spiser på fisken* (atelisk).
25d. *kattens spising av fisken* (telisk/atelisk)
25e. *kattens spising på fisken* (atelisk)

d er tvetydig mellom a og b, og e korresponderer med c. Både d og e har prosesslesing, og det foranstilte possessivleddet har agentiv lesing som synes å være tildelt av det deverbale kjerneleddet som styrer. En analyse av hendelsesstrukturen i a og b viser at a er en telisk hendelse, dvs. en hendelse som har avslutning, men hendelsen i b er atelisk, dvs. ikke-avsluttet. Det samme gjelder hendelsen i c, men på en litt annen måte. Forskjellen mellom b og c er at b impliserer at spisingen er en del av en bestemt helhet, mens dette ikke nødvendigvis er tilfelle i c. Derfor kan preposisjonen *på* etterfølges av et nakent substantiv, i motsetning til *av*. Jf. *spise på/*av sjokolade*.

Preposisjonene *av* og *på* i b og c ser ut til å ha evne til å påvirke visse aspekter av hendelsesstrukturen uttrykt i verbet *spiser*. Preposisjonen *av* i b er ikke en grammatikalisert argumentstruktureverfører, men har beholdt sin leksikalske betydning. I leksikalsk funksjon kan preposisjonen *av* gi sitt semantiske bidrag til hele verbfrasens aspektuelle semantikk, dvs den kan delta i ko-komposisjonen av hele verbfrasens aspekt (endre det fra telisk aspekt i a til atelisk aspekt i b). Argumentstruktureverføreren *av* derimot har ikke noe semantisk bidrag å gi her fordi den ikke har noe leksikalsk innhold og ikke kan delta i ko-komposisjonen av verbalfrasens semantikk. Den er kun en grammatisk markør. Tvetydigheten i 25d ligger dermed i preposisjonen *av*, avhengig av om *av* er en argumentstruktureverfører (som ikke påvirker det teliske aspektet fra a) eller en preposisjon med aspektuelt leksikalsk innhold (en preposisjon som er til stede allerede før nominaliseringen og som bidrar til å endre det teliske innholdet til atelisk).

9 Rotnominaliseringer og preposisjonsbruk

Hvis *av* er en argumentstruktureverfører og rotnominaliseringer ikke har argumentstruktur, vil vi forvente at rotnominaliseringene vil ta andre preposisjoner enn *av* som markering av

det etterstilte leddet, som ved *drap* i 19. Men dette viser seg ikke å være tilfelle. I følge Vinje (1973:131 ff.) kan visse rotnominaliseringer korrespondere med *-ing*-nominaliseringer dannet av samme verb. Rotnominaliseringene denoterer det som Grimshaw kaller enkle hendelser og har perfektiv/momentan betydning, mens *-ing*-nominaliseringene danner vedvarende eller gjentakende hendelser. Det gjelder særlig nominaler som uttrykker lyd og bevegelse (*brøl* vs. *brøling*, *spark* vs. *sparking*, *hyl* vs. *hyling*, *kast* vs. *kasting*, etc.). Dette er imidlertid en lukket liste av substantiver og de fleste av dem er intransitive. Men for de få som er transitive ser det ut til at rotnominaliseringene tar andre preposisjoner enn *av*:

- 26. *et spark på/*av ballen* (perfektiv, enkel hendelse)
- 27. *sparking av ball* (imperfektiv, generell eller iterativ hendelse)

Som Vinje har påvist med referanse til Alhaugs undersøkelser (Vinje 1973:131ff, Alhaug 1971) er imidlertid rotnominaliseringene blitt svært produktive i avissspråk og synes å ha overtatt *-ing*-nominaliseringenes imperfektive, generelle betydning slik at aspektmotsetningen nærmest er opphevet. Både 28 og 29 har imperfektiv betydning:

- 28. *pass og stell av barn*
- 29. *passing og stelling av barn*

Dermed har rotnominaliseringene også fått evnen til å knytte til seg avledede direkte objektargumenter ved bruk av *av* som argumentstruktureoverfører. Følgelig vil den logiske polysemien gi seg utslag også ved rotnominaliseringene i norsk, som for eksempel ved *prosess* vs. *stedbetydnings*skillet, som kan sees på som en variant av *prosess-/resultat*-polysemi:

- 30. *mottak av flyktninger* (prosess)
- 31. *mottak for flyktninger* (sted)

Et enkelt søk i Oslokorpuset synes å bekrefte dette. Det ble her kun funnet 2 forekomster av *mottak for*:

- 32. ... *skal bygge ut et mottak for nordsjøolje i en skotsk småby*. (BT-februar 92)
- 33. ... *et nettverk av kombinerte mottak for skogssopp og -bær over hele landet* (BT-januar 95)

Det ble funnet 82 forekomster av *mottak av*:

- 34. ...*vi fikk god erfaring for mottak av mange mennesker under Bosnia-konflikten* (BT-Januar 97).

De aller fleste av disse viser *av* i argumentstruktureoverførende funksjon, som i 34. men det var også bruk av *av* med leksikalsk innhold, som i 35. hvor det er snakk om en fotballspillere:

- 35. *med mottak av høy klasse* (fotball- VG-januar 96)

I det tekniske materialet i Not-basen finner vi en del rotnominaliseringer med inkoativt og

telisk aspekt, som *stopp*, *start*, *oppstart*, *utløp* og *innløp*. Som registrerte termer har alle stedsbetydninger:

36. *Utløp for fraluft* (vs. utløp av fraluft), *utløp for produsert vann* (vs. utløp av produsert vann), *utløp for retursmøreoljepumpe*, *utløp for sjøvannsretur*, *utløp for sprinkleranlegg*, *utløp for vaskevann* (Norsk teknisk korpus)

Men som vi har sett kan *av*-leddet ofte utelates av informasjonsstrukturelle grunner:

37. *utløp* (av produksjonsvann) *for sjøvannsretur* (NOT-basen)

I disse tilfellene vil ikke preposisjonene automatisk disambiguere det deverbale nominalets innhold. I uttrykket

38. *start med tenning* (Norsk teknisk korpus)

brukes *start* i prosessbetydningen og *av*-leddet er implisitt:

39. *start* (av motor) *med tenning*

I konstruksjoner som

40. *å foreta oppstart av driftssystemet* (Norsk teknisk korpus)

refereres det ikke til en enkel, perfektiv hendelse, men, synonymt med *oppstarting*, til en generell, iterativ hendelse, som er det vanlige ved *-ing*-nominaliseringer, jf

41. *oppstarting av vekselretter* (Norsk teknisk korpus)

Noen deverbalektige nominaliseringer er bare tilsynelatende deverbale, for eksempel:

42. *salg av klær*
43. *utsalg på klær*
44. *utsalg av klær*

Ifølge Bokmålsordboka har rotnominalet *salg* to betydninger:

1. det å selge:

45. *Salget av nye bøker går strykende.*

2. billigsalg:

46. *Det er salg på (*av) nye dresser.*

Preposisjonsbruken viser at betydning 1 har argumentstruktur til forskjell fra betydning 2.

Verbet *å selge ut* har ifølge Bokmålsordboka betydningen «kvitte seg med», dvs «selge

ferdig til det ikke er mer igjen». Det kan imidlertid ikke ha betydningen «å selge billigere enn vanlig». *Ut* som partikkel ved å *selge* er en aspektpartikkel som gjør verbet telisk/perfektivt. *Ut* ved *salg* i 43 har ikke denne betydningen. Derav kan vi slutte at *utsalg* i 43 ikke er avledet av å *selge ut* i betydningen å *selge ferdig*, som ligger til grunn for 44. Dette stemmer godt med hypotesen om *av* som argumentstrukturoverfører som er til stede i 42 og 44, men ikke i 43. Eksempel 43 betyr «det å selge klær billigere enn vanlig», mens 44 betyr «det å selge klær til det ikke er mer igjen». Siden *utsalg* i 43 ikke korresponderer med noen av betydningene til verbet *selge ut*, kan heller ikke *på klær* være et overført direkte objekt, noe som også bruk av preposisjonen *på* (som ikke er argumentstrukturoverfører) viser.

Vi merker oss for øvrig at prosess- vs. sted-polysemien også gjør seg gjeldende her med tilsvarende preposisjonsbruk:

47. *Firmaet har tre utsalg for møbler i byen.*

48. *Utsalg av varene tar for lang tid.*

10 Konklusjon

Denne artikkelen viser at den internasjonale diskusjonen om argumentstruktur assosiert med deverbale nominaliseringer er relevant for norsk. Som for engelsk viser data at de ulike morfologiske typene oppfører seg ulikt med hensyn til argumentstrukturrealisering. I motsetning til engelsk kan imidlertid de norske rotnominaliseringene ikke regnes som en homogen gruppe. Dette kan sees særlig tydelig ved preposisjonsbruken ved de transitive nominaliseringene, hvor mye tyder på at preposisjonen *av* fungerer som argumentstrukturoverfører for det underliggende direkte objektet. Fremstillingen viser også at aspektuelle forskjeller av typen perfektiv/imperfektiv har innvirkning på tolkningen av deverbale nominaliseringer for *-ing*-nominaler og rotnominaler, men at denne motsetningen kan nøytraliseres i retning av imperfektiv tolkning. Det synes også klart at den agentive tolkningen av det foranstilte possessivleddet kan ha andre kilder enn argumentstrukturoverføring, og at elementer fra Pustejowskys generative leksikonteori, i dette tilfelle kvaliastruktur, også kan aktiveres ved tolkningen av possessivene.

Referanseliste

- Alhaug, G. 1971: *En datamaskinell undersøkelse av suffiksvexlingen -ing/-ning i moderne norsk*. Utrykt hovedoppgave. Bergen.
- Alexiadou, A. 2001: *Functional Structure in Nominals. Nominalization and ergativity*. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam.
- Andersen, Ø. 1998: «Argumentstruktur og nominalisering» In: *LexicoNordica bind 5*, s. 5-23.
- Andersen, Ø. 2000: «Agentivitet og determinasjon» I: Andersen, Ø., Fløttum, K. og T. Kinn: *Menneske, språk og fellesskap*. Festskrift til Kirsti Koch Christensen på 60-årsdagen 1. desember 2000. Novus Forlag, Oslo.
- Anderson, M. 1984: «Prenominal Genitive NPs», I: *Linguistic Review bind 3*, s. 1-24.
- Chomsky, N. 1970: «Remarks on Nominalization», I: Jacobs, R. A. og P.S. Rosenbaum (red): *Readings in English Transformational Grammar*. Ginn and Co., Waltham, Mass.
- Faarlund, J. T., Lie, S. og Kjell Ivar Vannebo 1997: *Norsk referansegrammatikk*. Universitetsforlaget. Oslo.

- Grimshaw, J. 1990: *Argument structure. Linguistic Inquiry Monograph 18*. Massachusetts Institute of Technology.
- Halliday, M.A.K. og J.R. Martin 1993: *Writing Science: Literacy and Discursive Power*. The Falmer Press. London.
- Hansen, E. og L. Heltoft 1994: «Kentaurnominaler i dansk», I: Baron I. (red.): *NORDLEX-Prosjektet. Sammensatte substantiver i dansk*. Institut for Datalingvistik, Handelshøjskolen i København.
- Hopper, P. J. & Thompson, S.A. 1985: The Iconicity of the Universal Categories «Noun» and «Verbs» I: Haiman, J. (ed): *Natural Syntax. Iconicity and Erosion*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Kirchmeier-Andersen, S. 1997: *Lexicon, Valency and the Pronominal Approach. An Application of the Pronominal Approach to Danish Verbs and Nouns*. Ph.D.Dissertation submitted at the University of Odense. Odense.
- Koptjevskaja-Tamm, M. 1993: *Nominalizations*. Routledge. London.
- Lees, R.B. 1960: *The Grammar of English Nominalizations*. Mouton. The Hague.
- Pitz, A. 1994: *Nominal Signs in German*. Dr. art. avhandling. Lingvistisk institutt. Det historisk-filosofiske fakultet, AVH. Universitetet i Trondheim.
- Pustejovsky, J. 1998: *The Generative Lexicon*. The MIT Press Cambridge, Mass.
- Sakshaug, L. 1999: *Norwegian Compound Deverbal Nouns: An Autolexical Analysis in Morphology, Syntax and Semantics*. Dr. artium thesis. Faculty of Arts. Department of Scandinavian Studies and Comparative Literature. Trondheim.
- Vendler, Z. 1967: *Linguistics in Philosophy*. Cornell University Press. Ithaca.
- Vendler, Z. 1968: *Adjectives and Nominalizations*. Mouton. The Hague.
- Vinje, F-E. 1973: *Verbalsubstantiv avledet med -else, -ing og nullsuffiks i moderne norsk, især bokmål*. Upublisert manuskript. Trondheim. Universitetet i Trondheim.
- Wangensteen, B. 2004: *Bokmålsordboka*. Kunnskapsforlaget. Oslo.

Datasamlinger:

1. Oslo-korpuset av taggede norske tekster (bokmålsdelen). Tekstlaboratoriet ved Det historisk-filosofisk fakultet, Universitetet i Oslo. (18,3 millioner ord).
2. NOT: Norsk terminologisk database. 90 000 søkbare termer. 30 000 termposter. Aksis-senteret, Universitetet i Bergen.
3. Norsk teknisk korpus. Ca 60 xml-taggede tekniske tekster fra internett. Under oppbygging. Aksis-senteret, Universitetet i Bergen